

מאורות

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך

מייסודן של מכללת מורשת יעקב
ומכללת אורות ישראל

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

ליל שבת: זמירות – י-ה אכסף נעם שבת

לע"נ שגב פניאל אביחיל הי"ד, בן אלישב ומוריה.
בשבת האחרונה לחייו לימד שגב את השיר הזה,
ומאז הוא מוקדש לזכרו בלימוד ובשירה.

זמר לשבת מהרב הקדוש ר' אהרן הגדול זצ"ל מקרלין
י-ה אכסף נעם שבת המתאחדת ומתאחדת בסגולתך.
משך נעם יראתך לעם מבקשי רצונך.
קדשם בקדש השבת המתאחדת בתורתך

הקדמה

בתוך מוגבלות העולם מוגבלותו וחשכתו יש הארה גדולה המצויה בתוככי כל נפש, ובה יש כיסופים וערגה, צימאון ואף חולי אהבה, לקב"ה. שיר הכיסופים ליום שכולו שבת הופך להיות שירת חייו, ומתוך הכיסופים אנו תפילה שיימשך לכלל האומה נועם ונחמה, בבניין ציון וירושלים, ובהתעלות ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים.

כשם שבשבת יש התעלות גדולה גם אצל עמי הארץ, שהחיצוניות מושפעת מהפנימיות העורגת לד', ובעליה לרגל כל ישראל נשעים חברים, כך בשלמות הופעת הקדושה, כל המציאות מתעלה אל תעודתה ושלמותה, שהכול יהיה מקושר אל רצון ד' העליון (עולת ראי"ה א' עמ' קנט, חסינות הקדש). וזוהי שאיפת ישראל המתמדת, שכל הטבע יתעלה אל הטוב האלוהי, שכל הוויה שואפת לשוב לגדלה, לטוב המוחלט, לחפש העליון.

שם ד' הכול את הכול באחדות אחת: י-ה

מה מקור הכיסופים? פותח המחבר את שירתו בשם ד' "י-ה". במבט של "רוחניות גדולה". הכול מאוחד בחטיבה אחת ששם ד' הגדול מופיע בה, וקידוש השם מופיע בעולם הבא נברא ב' ובעולם הזה – בה'. אם כן, שם י-ה מציינ את מחשבת ד' הגנוזה, שמצידה מאוחדים העולם הזה והעולם הבא. המגמה האצילית של כל הבראה על שני חלקיה: הבראה הרוחנית והגשמית. הכול באחדות אחת, משום ששניהם נוצרו ממקור אחד, "כִּי בָרָא ד' צור עֲוֹלָמִים".

כיסופים לשבת קודש – אכסף נעם שבת

כיסופינו הם ל"נעם שבת", שכן השבת היא התגלות של העתיד לבוא. כאשר ברכת השבת וקדושתה פועלת על כל השבוע, הרי שהכול מתברך. השבת היא "דוגמה של מעלה" (פסחים נד ע"א), דוגמה לשבת העתידית, מעין השלמות של העתיד לבוא. בשבת יש התעלות פנימית ויכולת לחדש בדעה רחבה, הכוללת את החול עם הקודש, את העולם הזה עם העולם הבא. השבת מקדשת ומעלה את ישראל למעלה מכל ענייני החולין. כוח החידוש והיצירה שבשבת פועל לתיקון העולמים, "לתמם את החזון הנשגב של מנוחת עולמים", שכל היצירה תגיע לתעודתה ולמנוחתה, אל מעבר לגבולות הטבע, עד לשלמות של "יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים".

נועם שבת

מניין נובע נועם השבת? השבת אינה מפגש עם מה שמחוץ לנו, אלא היא אחד מאותם "צנורות אשר על ידם באנו לידי העדנה של הנועם האלהי הפנימי החי בנשמתנו, אשר רק אלו עינינו נשואות" (עין אי"ה שבת ט, קלד). נועם השבת אינו למען הנאותנו, אלא מעמד שלם של החיים שהקב"ה חפץ בו, ולפיכך אף אנו חפצים בכך. אין מדובר בנועם מתאוות החושים, אלא מדרגה שבה כל הנטיות הופכות לקודש ומשמשות את הקודש. לפני קיום מצוות אנו אומרים, "ויהי נעם ד' אֱלֹהֵינוּ וְנִמְעֶשֶׂה נְדִינוּ כְּנֶגְדְּךָ וְנִמְעֶשֶׂה נְדִינוּ כְּנֶגְדְּךָ". הדעה צריכה להתגדל עד שהכוח הנשמתי יגדל כל כך, שיימצא כוח לסדר את החיים הפרטיים והכלליים, ואז עונג של נועם ד' ילך ויפרח וכל התורה והמצוות יתקיימו מתוך הזרמה נשמית של חיי נועם. על ידי אור האידאה האלוהית הנטועה בנו, שהיא לא דבר חיצוני וזר המולבש על החיים, אלא נטוע בנו בטבעיות, כמו עצם זרם החיים וכמו נטיעה היוצאת מהחבוי לגלוי – כך ההזרמה הנשמית של אהבת ד' בישראל מנביעה את החיים עם כל שכולם. נועם זה עושה את החיים נעימים ועדינים בתוכנם העצמי ולא בהתגברות נגד החיים.

התאמה והתאחדות – המתאמת ומתאחדת בסגולתך

הקודש אינו שובר וקורע את החיים, כשכל היחס האלוהי אינו מתיישב עם עצם החיים ונועם החיים, עם תפיסת הסגפנות והנזירות, בבריחה מחיי הגוף והעולם הזה, מה שמעורר את הכוחות לבלמוס בחזרה לחיים בכל פראותם. בישראל, יש התאחדות והתאמה בין הקודש והחיים, וזה משום שהקודש אינו מחוץ להם, אלא שקדושתם "מתאמת ומתאחדת בסגולתך". אור האידאה האלוהית נטוע בנו ואינו דבר חיצוני וזר המולבש על החיים, אלא נטוע בנו בטבעיות, כמו עצם זרם החיים וכמו נטיעה

היוצאת מהחבוי לגלוי, כך ההזרמה הנשמית של אהבת ד' בישראל מנביעה את החיים עם כל שכולם. כמובן, אין די בכך שיש אצלנו הכנה סגולית כזו, וצריך לבנות ולהתאים את המבנה הפרטי והחברתי בדרכה של תורה. כל מגמת הכלכלה והחינוך והלימודים היא לפתח את הטבע הפנימי באופן שיהיה מתאים לקודש, ואז ייתן עוז ותעצומות לעם. אם מוסר היחיד לא יתאים לרוממות הנשמית, ודאי ייווצרו קצר ומשברים גדולים. אך החידוש הוא שההתאמה קיימת בתוככי הנפש ויש לפתחה ולגלותה בחיים, בסדר של לימוד תורה ומצוות המביא לידי גילוי הנשמה. זה החידוש המכונן של הקרבה ומסירות זו, וזה ראשית הופעת המדרגה של קודש הקודשים שאחר כך כל התורה כולה מכוונת אליה: לקדש את החול ולהתאים את כל החיים אל הדבקות האלוהית.

היראה הפועלת את ההתאמה – משך נעם יראתך לעם מבקשי רצונך
מנועם שבת קודש, שמעין עולם הבא, שמתאימה ומתאחדת עם סגולת ישראל, נמשך נועם היראה בכל מעשי ידיו. אנו מבקשים שכל פרטי החיים יהיו לפי אותה הארה ואמת, שזכינו לטעום בשבת על ידי הארת ה"נשמה היתרה" (ביצה כז ע"ב) ושהימים יהיו מדובקים, כלומר שענפי החיים יהיו מדובקים על ידי יראתך, בהבנה שערך החיים ואידאל החיים זה מילוי החובה של השלמת אידאל האידאליים, של חפץ ד' בעולמו. אם זה יהיה מה שיתגלה וידביק וייתן את הערך הנכון והכיוון המתעלה לכל פרט וכוח, ולכל יום וענף של החיים – אז הם יהיו מדובקים.

ביטול הרצון לרצון ד' – משך

ההימשכות אחרי מילוי רצונו ומצוותו, "משכני אחרך נרצפה", נובעת מהעובדה שהמצווה היא ביטוי פרטי לאידאל של מילוי חפץ ד', שהוא הטוב המוחלט והעליון. "עשה רצונו כרצונך" משום שרצונך האמתי הוא באמת רצונו, והתורה מלמדת אותנו כיצד נהיה מה שאנו באמת.

מבקשי רצונך

מה אנו מבקשים? הרצון האמתי מצד נשמתנו הוא תמיד לעשות את רצונו ית', שזו הסגולה והטבע שלנו. סגולה זו מאירה באופן היותר גלוי ושלם, באחדות האידאות, הלאומית והאלוקית, "גוי אֶחָד בָּאָרֶץ". כשמתגלה הרצון הפנימי של עם ישראל, של נשמת כנסת ישראל היותר מקורית ועצמית – אז לא צריך ללמוד מאחרים, אלא הם עצמם זה תורה. מה שאתה רוצה זה עצמו תורה; לא צריך להסתכל בספרים ולא צריך לחפש מאיפה ללמוד כל עניין.

קדושת השבת והתורה – קדשם בקדש השבת המתאחדת בתורתך

השבת "מתאחדת בתורתך", הכיצד? שתי קדושות השבת, כנגד "זכר למעשי בראשית" ומגמת הטבע ועילוי, ו"זכר ליציאת מצרים" בה נתקדשו ישראל במעמד הר סיני. כל שבת היא התעלות למצב של מתן תורה, למקור הברכה ושרש לכל השאיפות האציליות, שממקור התורה. השבת היא השלמת בריאת העולם, ובשבת נשלמה המגמה גם בקבלת התורה בו' סיון. המנוחה היא שלמות והרמוניה ואידאליות קדושה ודבקות עליונה. שבת אינה מכוונת לאגירת כח למוות החול, אלא היא הקדש והמטרה והעיקר הנותן ערך לכל חיי המעשה.

פתחת שערי רצון – פתח להם נעם ורצון לפתוח שערי רצונך

המחבר מבקש בסיום פרק ראשון, מתוך קדושת השבת ועילוי הכול, לפתוח לישראל "נעם ורצון", ומתוך כך יפתחו אצלם "שערי רצונך". אומר המדרש, שכאשר סייעו ישראל את מלאכת המשכן בירכס משה בשתי ברכות: "ויהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם" וכן "ויהי נועם ד' אלהינו עלינו". כאשר החיים נבנים מתוך התאמה אל הקודש, יש נעימות גדולה ורצון ד' מופיע על הכול. מתוך כך נפתחים בלבבות ישראל, כמו מעצמם, "שערי רצונך", שאז לא רצונם הוא מה שמתעורר, אלא רצונך מתעורר דרכם להשפיע לישראל ברכת ד'. לרצון ד' יש "שערים" – דרכי קניין המעוררים את הרצון, שעל ידם האדם והאומה קונים את מדרגת רצון ד'. השכל הבהיר המעורר את הרצון, הרגש הטהור והדמיון הנישא, כל אלו הם "שערים" לעורר את הרצון העליון.

הרב אלישב אביחיל
מרצה בהתמחות לתנ"ך

- המאמר המלא מפורסם באתר המכללה
- המאמר קוצר ע"י הרבנית ד"ר נעמי שחור

הדרך לגדולה

לחטא של גילוי עריות. יוסף משלם מחיר יקר על חלומו להגיע לגדולה.

ומה עם יהודה? לאחר שלוקח את תמר לבנו ער והוא מת, וגם און אינו מסכים לייבם וממעשיו הרעים, מבטיח לה כי כאשר שלה בנו הצעיר יהיה גדול הוא ייתן לה אותו, אך אין הוא מקיים את הבטחתו. "אמרה לפניו, ריבונו של עולם, אל אצא ריקם מבית זה" (ירושלמי כתובות סח, א).

תמר מתעקשת לדבוק בבית יהודה. במעשה שלה היא פועלת כדי להמשיך ולהיות קשורה ליהודה. היא מתחפשת לקדושה ויהודה בא אליה. כשנודע שהיא בהיריון ורוצים לשרוף אותה, היא מוכיחה ליהודה כי ההיריון ממנו ותגובתו היא, "ויאמר צדקה ממני". יהודה מכיר בטעותו ובירידתו המוסרית. מהיריון זה של תמר יוצא בנה פרץ שמזרעו תצא המלוכה. סיפור דומה מתרחש בתקופת השופטים כאשר רות המואבייה מחליטה לדבוק בחמותה למרות יכולתה לפתוח חיים חדשים במואב. רות הולכת אחריה בכל מחיר, מתגיירת וממשיכה את השושלת עד שיגיע דוד המלך.

גם יהודה וגם יוסף חווים ירידה בחייהם. שניהם חולמים על גדולה. יהודה מנהיג את האחים ויוסף חולם חלומות על העתיד, אך שניהם אינם מצליחים במעשיהם להגיע לגדולה חיובית וכל אחד מהם עובר בדרכו את התיקון. יהודה מבין, בעזרת תמר, כי הוא צריך לתקן את דרכו; ויוסף עובר מסלול ארוך של התמודדויות קשות בבית פוטיפר ובבית האסורים עד שהוא מגיע לגדולה במצרים. שניהם מבטאים את הכמיהה לגאולה, למצב מתוקן, עם בואם של משיח בן יוסף ומשיח בן דוד.

כניסתו של סיפור יהודה באמצע רצף קורותיו של יוסף מלמדת ומדגישה לנו כי הדרך לגדולה עוברת בהכרח דרך התמודדויות, נפילות, וכמובן עליות גדולות.

תהילה גרינצוויץ

סטודנטית בהתמחויות לתנ"ך ולהיסטוריה

בעיון בפרשת וישב ניתן לראות כי בין סיפורי יוסף וקורותיו מופיע פרק ל"ח הקוטע את הרצף ועוסק בסיפור יהודה ותמר, מה שמעלה את השאלה: למה נכנס פרק זה דווקא כאן והאם יש לו קשר לסיפורי יוסף?

פרק זה נפתח בפסוק "וירד יהודה מאת אחיו", פתיחה דומה לפרק הבא: "ויוסף הורד מצרימה". מה פשר הירידות? מה מלמדים אותנו שני הפרקים הללו? רש"י כותב: "סומך ירידתו של יהודה למסירתו של יוסף לומר לך שבשבילו הורידוהו מגדולתו".

ירידתו של יהודה מאחיו היא בעקבות חלקו הגדול במכירתו של יוסף. הוא זה המציע למכור אותו למדיינים וניתן לראות בכך "מידה כנגד מידה"; יהודה יורד מגדולתו משום שגרם לירידתו של יוסף מצרימה. אך עדיין לא ברור למה נכנס פרק שלם הקוטע את מהלך קורותיו של יוסף.

בתחילת הפרשה כתוב: "אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה היה רועה את אחיו בצאן והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם" (בראשית לז, א).

רש"י מבאר כי יוסף עסוק במראהו החיצוני, "ועשה מעשה נערות: מתקן בשער וממשמש בעיניו כדי שיהיה נראה יפה", ומביא את דבת האחים אל יעקב, "שהיו אוכלים אבר מן החי ומזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים וחשודים על העריות ובשלושתן לקה".

בהמשך חייו, בזמן שיוסף חולם חלומות על גדולתו מעל אחיו ומעורר את קנאתם ביופיו ובאהבתו של יעקב אליו, הם מוסיפים לשנוא אותו והוא יתמודד עם אותם שלושה עניינים בהם מאשים את אחיו.

לאחר שהאחים מוכרים אותו למדיינים, הם שוחטים שעיר עזים כדי לטבול את כתונת הפסים בדם ואינם אוכלים איבר מן החי, יוסף בעצמו ירד למעמד של עבד במצרים ויתמודד עם יופיו מול אשת פוטיפר המפתה אותו וכמעט מפילה אותו

בכל דרכיך דעהו

הרב משה אביגדור עמיאל

תרמ"ב-תש"ו (1882-1946)

מראשי הציונות הדתית והזרם הדתי לאומי

ברוריה מכמן

נולד בפולין ולמד בישיבות טלז, בריסק וווילנא. בגיל 18 הוסמך בוויילנא לרבנות. בשנים 1920-1926 כיהן כרב קהילת אנטוורפן. הוא הקים שם מוסדות חינוך דתיים לאומיים, ביניהם את בית הספר "תחכמוני" הפועל גם בימינו.

הרב עמיאל תמך במפעל הציוני וראה חשיבות רבה לציונות הדתית במפעל זה. מתוך אמונה זאת הוא התפלמס רבות עם זרמים אנטי-ציוניים. יחד עם זה הייתה לו ביקורת חריפה על הרצל ועל התנועה הציונית, שבניסיונותיהם לחקות את הלאומיות האירופית ראו ביהדות לאום בלבד ולא דת. לדעתו, רק ציונות דתית תוכל לשמור על יסודות הומניים אוניברסליים ולמנוע את הידרדרות הציונות ללאומנות מדכאת. ברוח זו הוא הגיב בתקיפות על פגיעה של האצ"ל בערבים חפים מפשע כנקמה על טרור ערבי: "לא תרצח בלי שום תנאים ובלי שום יוצא מן הכלל [...] כי בצלם אלוהים עשה את האדם – וכל אדם בכלל" (הצופה 27.7.1938).

מסקנתו היא אפוא שרק הציונות הדתית יכולה להציג את הדרך הציונית הראויה. עליה לשלב בין שלילת הגלות ובין לקיחת הטוב מהגלות, כמו הרגישות המוסרית, חיזוק האינדיבידואליזם והאונברסליזם והתנגדות לעריצות פוליטית. לפיכך צריך "המזרחי" להיות מרכז רוחני לאומה תוך חתירה לשיתוף פעולה עם אגודת ישראל.

בשנת 1933 ביקר הרב עמיאל בארץ ונפגש עם הראי"ה קוק. ב-1936 עלה לארץ לאחר שנבחר לכהן כרבה הראשי של תל-אביב, בה הקים את ישיבת "היישוב החדש". הישיבה פנתה לבני היישוב החדש, להבדיל מ"היישוב הישן", והלימודים בה התקיימו בשפה העברית. רעיון הקמת ישיבה שלא על "טהרת הקודש", המשלבת לימודים כלליים עם לימוד תורה, נתקל בהתנגדות הרבנים. השוללים טענו כי המוסד מסכן את קיום הישיבות ויוצר את הרושם כאילו יש חיסרון בישיבה כמות שהיא. מנגד טענו מייסדי הישיבה כי היא דווקא מחזקת את לימוד התורה בכך שהיא נותנת מענה לאלו המבקשים ללמוד לימודים כלליים, ואלמלא המוסד החדש הם היו פונים למוסדות כלליים.

כיום לומד בישיבת היישוב החדש ציבור חרדי מודרני, בני חו"ל המעוניינים בתעודת בגרות ובודדים מהציבור הדתי לאומי. חלק גדול מבוגרי הישיבה משתייכים לציבור החרדי המודרני ולציונות הדתית.

מקורות

- גאולה בת יהודה, איש ההגיונות, מוסד הרב קוק, ירושלים תשס"א.
- משה הלינגר, "יחיד וחברה, לאום ואנושות; עיון משווה במשנתם החברתית-מדינית של הרב משה אביגדור עמיאל והרב בן ציון מאיר חי עוזיאל", בתוך: אבי שגיא, דב שוורץ (עורכים), מאה שנות ציונות דתית, א, אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן תשס"ג, עמ' 97-142.